P.T.C. Education Society's
Sau. Rajanitai Nanasaheb Deshmukh
Arts, Commerce & Science College,
Bhadgaon Dist- Jalgaon 424105
स्थापना १९८९
www.srndcollege.org.in
www.srndcelibrary.in
bhadgaoncollege@yahoo.com
NAAC Re- Accredited Grade - 'B'
Phone No. (02596)213364
Fax No. (02596) 213464
Hon'ble. Nanasaheb S.O.Wagh
Chairman
Dr. N.N.Gaikwad (M.A. Ph.D.)
Principal

3.3.2.1: Total number of books and chapters in edited volumes/books published and papers in national/ international conference proceedings year wise during last five years

Index

Book/ chapter of book/ proceeding 2018-19

Book/ chapter of book/ conference proceeding 2018-19				
Sr. No.	Title of the paper	Book/ chapter of book/ proceeding	Name of the Author	Name of Publisher
1	Seasonal availability of Vegetables in Khandesh (Western part of Jalgaon district) A case sudy of Amalner Vegetable Market	Conference proceeding	Dr. S.D. Bhaise	Maharashtra BhugoShastra Parishad
2	CHINTAMUKTA VA SUDHRUD JHIVNASATHI ASHTANG YOGATIL YAM ANI NIYAMACHE MAHATWA	Conference proceeding	Dr. D.H. Tandale	VIDYAVARTA
3	Madhyanh Bhojan Yojana	Book	Dr. B. S. Bhalerao	Aadhar Publication Amravati.(MS)

Co-ordinator
IQAC
Sau.Rajanitai Nanasaheb Deshmukh Arts, Commerce and Science college Bhadgaon,Dist.Jalgaon (424105)

PRINCIPAL
SAU.RAJANITAI NANASAHEB DESHMUKH ARTS.COMMERCE & SCIENCE COLLEGE, BHADGAON DIST.JALGAON (424105)

P.T.C. Education Society's
Sau. Rajanitai Nanasaheb Deshmukh
Arts, Commerce & Science College,
Bhadgaon Dist- Jalgaon 424105
www.srndcollege.org.in
www.srndcelibrary.in
bhadgaoncollege@yahoo.com
NAAC Re- Accredited Grade - 'B'
Phone No. (02596)213364
Fax No. (02596) 213464
Hon'ble. Nanasaheb S.O.Wagh
Chairman
Dr. N.N.Gaikwad (M.A. Ph.D.)
Principal

3.3.2.1: Total number of books and chapters in edited volumes/books published and papers in national/ international conference proceedings year wise during last five years

Index

Book/ chapter of book/ proceeding 2018-19

Book/ chapter of book/ conference proceeding 2018-19				
Sr. No.	Title of the paper	Book/ chapter of book/ proceeding	Name of the Author	Name of Publisher
1	Shamkuvar Jagjivan Shethyancha Bhartiy swatantrya aandolanatil yogdan	Proceeding	Mrs. M.P.Jadhav	Prashant Publication Jalgaon
2	Pachora talukyatil sthapatya aani kala	Proceeding	Mrs. M.P.Jadhav	Vidyawarta Publication
3	swatantryapurva Bhartachya Rajkiy Jadan-Ghadnit Mahilancha sahbhag	Proceeding	Mrs. M.P.Jadhav	Prashant Publication Jalgaon

Co-ordinator
IQAC
Sau.Rajanitai Nanasaheb Deshmukh
Arts, Commerce and Science college
Bhadgaon,Dist.Jalgaon (424105)

PRINCIPAL
SAU.RAJANITAI NANASAHEB DESHMUKH
ARTS.COMMERCE & SCIENCE COLLEGE,
BHADGAON DIST.JALGAON (424105)

Peer Reviewed International Research Journal of Geography
Maharashtra Bhugolshastra Sanshodhan Patrika
ISSN : 0971-6785 {Impact Factor 3.687 (IIFS)} Vol. 35, No.2, Jul-Dec. 2018. pp 47-50

SEASONAL AVAILABILITY OF VEGETABLES IN KHANDESH (WESTERN PART OF JALGAON DISTRICT) A CASE STUDY OF AMALNER VEGETABLE MARKET

S.D. Bhaise

Subhash. K. Mahajan

Abstract:-

India is one of the many important vegetable producing countries in the world, it ranks second after china. India has tremendous potential for increasing production of vegetables. With its wide variability of climate and soil produces a variety of vegetables. The economic importance of vegetables has been increasing an account of increase in domestic as well as international demand for them. Maharashtra state is one of the important Vegetable crops growing. A variety of vegetable are grown in different districts of Maharashtra The study of seasonal availability and producing villages of vegetables in western part of Jalgaon district in Khandesh region.

Key words;-*Seasonal, Availability, Villages, Vegetables*

Introduction : Agriculture is one of the primary economic activities of man. It is not onlyincludes cultivation but dairy, forestry, irrigation and cultivation of vegetable. Vegetable cultivation is a also occupation of the people. Most of the Farmers prefer to cultivate vegetable.Vegetables play an important role in agriculture and industrial economy. It is ingredients of human diet. Vitamins and mineral are mainly obtained from Vegetables.

Introduction of the study Region:- Khandesh is a region of Cetral India, which forms the northwestern portion of maharashtra state.In 1960 East Khandesh became Jalgaon and West Khandesh became Dhule district. The Principal natural features is the Tapi river. It receives thirteen Principal tributories. Most of Khandesh lies South of the Tapi, and is drained by its tributaries the Girna, Bori and Panjhra. Along the banks of Girna and Bori rivers canals are irrigating the land hence vegetable is successfully grown. In these basins more than 60% irrigated land is under vegetable. Amalner Tehsil ranking first in the district respect of vegetable crop.

Selection of the topic and Study area :-

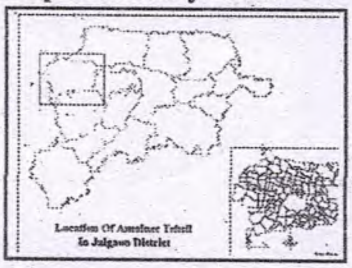

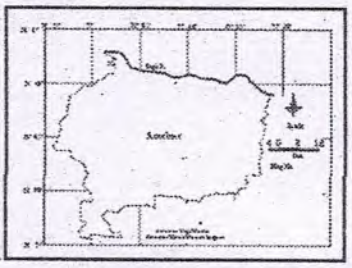

Amalner has historical importance in the fields of Education, industrialization and independence movements. It has one philosophical centers, Pratap College and first Dalda factory which is a mother plant of giant Wipro Company. Sane Guruji was one of the Famous teachers. There are only two temples of Mangalgrah in India one at Culcutta and one at Amalner. Saint Shri Sakharam Maharaj of Amalner was a devotee of lord vitthal. Amalner is famous for fair of Sakharam Maharaj.

Amalner Vegetable market is largest one next to Nasik regarding the different types quality and fresh vegetables. Researcher has collected data of daily arrival of vegetable Hence, seasonal availability of Vegetable at Amalner market.

Geography of Amalner–

Amalner is located at 21 2' 22.73"N, 75 3' 55.66" E 21.039646, 75.06546. it has an average

elevation of 700 meters As of 2011 Census Amalner had a Population of 287849. In some environment, Climate, Soil, relief Favors farming 90 % area is covered by plateau.

Researcher has attempted to collect such statistical data regarding daily arrival of all types of vegetables. Voluminous data is very complicated to analyze and extract

Aims and Objectives:- The main intension of this micro level research work is to study seasonal and regional availability of vegetables at Amalner Market. In this study following aims and objectives are taken into consideration

1) To Study Seasonal availability of vegetables in the market.
2) To identify the villages those are producing vegetable Hypothesis :-

Supply and Price Variation of Vegetables are governed by Seasons.

Research methodology:-

Database: Entire research work is based on first hand data. Data regarding arrival of vegetables in the market and their prices are not easily available. Researcher has collected all account books from the main agent groups. Researcher has collected the statistical data of daily arrival of all types of vegetable and prices received by the farmers. *Such data* is systematically loaded in MicrosoftExcel;loaded data is exported in mircosoft Excel by making quires. In Microsoft Excel data is filtered

Explanation:-

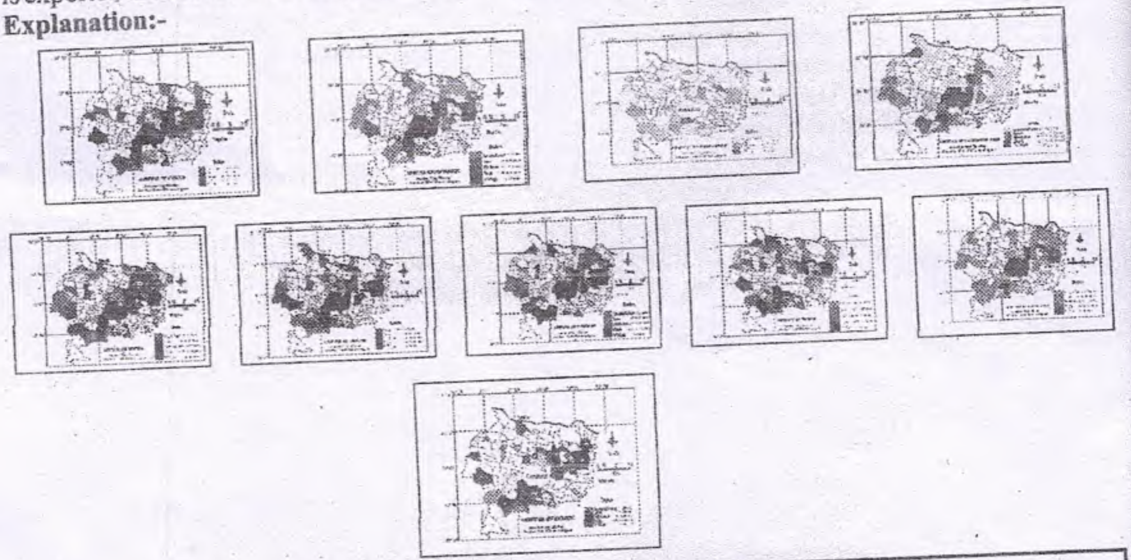

Table - Seasonal Variation in the Arrival of Top Ten vegetables in Amalner Market (In Quintals)

Month	Brinjal	Tomato	Bhendi	Flower	Chill	Cabbage	Karle	Coriander	Radish	lemon	fenugrick	Total
June	320	395	100	150	525	145	85	80	0	82	90	1972
Jully	300	365	125	85	570	190	95	65	75	2058	80	2095
Aug	250	340	248	65	475	300	110	55	50	220	60	2173
Sep	200	321	350	457	345	420	75	40	35	285	70	2598
Oct	450	792	95	500	820	350	70	190	290	200	250	4009
Nov	620	940	132	750	970	620	65	225	315	208	415	5260
Dec	900	1182	155	1230	1290	925	55	275	355	225	427	7019
Jan	750	1140	200	1150	1170	1120	60	250	376	175	452	6843
Feb	625	812	275	900	950	630	130	200	250	150	240	5162
Mr	580	719	252	522	850	532	145	165	150	132	215	4262
April	465	545	210	4140	620	380	160	150	5	185	195	3325
May	380	450	195	218	500	210	53	100	0	200	150	2456
Total	5840	8001	2337	6437	9025	5822	1103	1745	1903	2267	2644	47124

R. N. DESHMUKH ARTS ... COLLEGE BHADGAON TAL. DIST. JALGAON 424 105

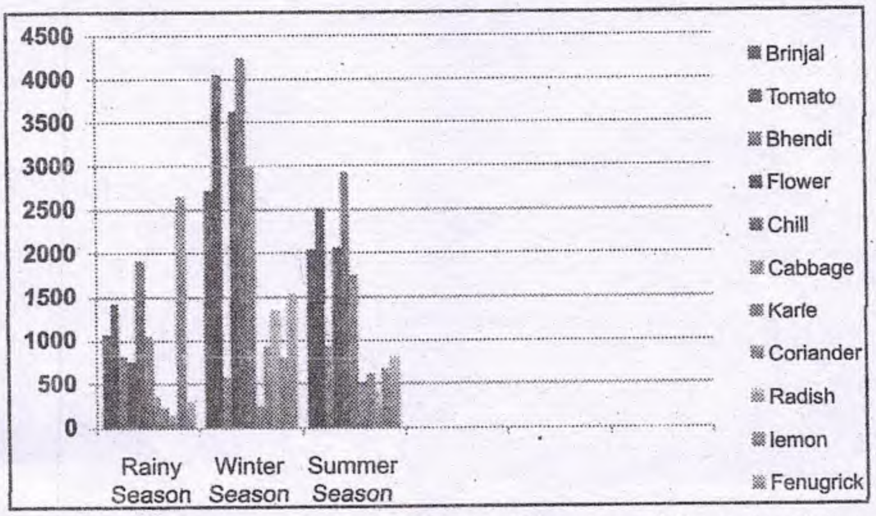

Most of the cultivators have grown vegetables successfully under rich application of farmyard manure practiced before transplanting. In the month of December about 18% Of total Brinjal arrived in Market. In rainy Season lowest quantity of Brinjal is arrived It is clear that in Summer Season this Vegetable is available with huge quantiy. It is observed that through the year this vegetable is available. However Seasonal impact on arrival of Brianjal is experience village Shirud has supplied highest quantity Gandhali also supplied of Brinjal.

In Amalner Vegetable market 8001 quintals of tomato is sold out. Out of which about 50.66% of tomato is arrived during winter season. Village Javkheda, Devali, Shirud, Dahiwad have produced tomato.

In the market above 6437 quintals of flower is arrived out of which 56.33% is sold out in winter season Rainy is slack Season. Jalod , Gandhali, Amalner, Jalod, Parola, Shirud are main suppliers of flower.

Green chilly is valued for its diverse Commercial uses. Chilly is ranking first in the arrival of vegetable. Forty one villages are supplier more or less quantity of chilly Amalner, Mangrul, javkheda, Sunderpatti are supplier villages.

Cabbage is ranking fifth in the arrival of Vegetable in the market. Near about 5822 quintals of cabbage is arrived in the market. It is found that in all seasons this vegetable is available winter is peak season followed by summer and rainy.Coriander is used common flavoring substance 38 villages are supplier of coriander. Amalner city and pimpali has high quantity supplier of coriander September has low arrival month while in December 275 quintals of coriander has available in the market.

Radish is a cool season crop but it can be highest grown almost in the month of December and Janury. It is called as base root. Approximately 1903 quintals of radish is sold out. Out of which 70.31%, radish is arrived during winter while 21.28 in summer and only 8.41 in rainy season. Village Bohara, Pimpali, Subgaon, Shirud and Dahiwad are more suppliers.

Lemon is Fruity crop but it can be arrival in throughout the year. In winter and Rainy Season about 35.64% of lemon sold out. In Summer Season the demand of lemon is increasing supply is decreasing so prices of lemon were high.

Conclusion:

In Amalner Vegetable market about 72388 quintals of vegetles arrived. June Jully, August are the rainy season and slack months. Maximum vegetable is arrived in the month of Junuary out of the

total arrived of vegetable 27.80% (19675.50) are sold out. During December about 20.39% vegetable is arrived. During winter season highest quality of all types of vegetables is arrived. It is clear that winter is the peak season followed by summer. Rainy is a slack season. In the Amalner market 9025 quintals of Green chilly are arrived so seasonal impact on availability of vegetables is experienced. It is concluded that January to march are the best period for all vegetables. Both are having ample availability of vegetable in Amalner market.

Reference:-

1) Mrs. V. Vishwanath (July 1979) Growth and development of the wholsale vegetable market of chenai city. Transction Institute of Indian Geographers
2) S. B. Singh (marhc June 1981) – Perioditic markets and rural development: A case study. The national Geographical Journal of India vol. 28 part 1 and 2
3) Sources : Data collected from vegetable market Agents of Amalner.
4) Moharkar R. Jagtap J.P. Agricultural land use pattern in sholapur Tehsil. The Deccan Geographers vol. 48, No. 2, Dec. 2009.

Month	Weight in Quintal	% to total
June	3337.08	4.61
Jully	3916.19	5.41
Aug	4256.41	5.88
Sept	4155.07	5.74
Oct	4307.08	5.95
Nov	8353.57	11.54
Dec	14759.99	20.39
Jan	19675.05	27.18
Feb	13283.19	18035
Mar	10727.90	14.82
Apr	11697.90	16.16
May	6876.86	9.50
Total	**72388**	**100.0**

***Dr. S.D. Bhaise**
R.N. Deshmukh Arts
Comm.& Sci. College Bhadgaon

****Prof. Subhash. K. Mahajan**
Kisan Arts, Commerce
& Sci CollegeParola

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

विद्यावार्ता®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Issue-30, Vol-01 April to June 2019

Editor
Dr Bapu G.Ghola

39) सन्त कबीरदास – वैचारिक दृष्टिकोण
डॉ. माधुरी गर्ग, कटनी (म. प्र.) ||144

40) रजोधर्म संबंधी मिथक एवं भ्रांतियां तथा सूचना प्रौद्योगिकी की भूमिका
कु० पिंकी, लखनऊ ||148

41) स्वतंत्र भारत मे प्राथमिक शिक्षा की स्थिति
संगीता देवी,डा०वी०के० शर्मा ||153

42) खरगोन जिले में नर्मदा झाबुआ ग्रामीण बैंक की स्थापना एवं विकास
डॉ.सुनील कुमार शर्मा,श्रीमती प्रतिभा शर्मा,बड़वाह ||156

43) हिन्दु एवं मुस्लिम महिला सशक्तिकरण में शिक्षा की भूमिका
विशाल शर्मा,डा०वी०के०शर्मा ||159

44) भारतीय धर्म, दर्शन और आध्यात्म
श्रीमती निधी सिंह, मुंगेली (छ.ग.) ||163

45) चिंतामुक्त व सुदृढ जिवनासाठी अष्टांग योगातील-यम आणि नियमांचे महत्व
प्रा. दिनेश हरिभाऊ तांदळे,जळगांव ||168

उपरोक्त प्रस्तुत पंक्तियों के माध्यम से मैं निम्न उक्ति की सार्थकता पर एक रज़ा ईश्वर से करना चाहूँगी कि–

''खुदी को कर बुलन्द इतना कि हर तकदीर से पहले खुदा तुझसे खुद पूछे कि बता तेरी रज़ा क्या है।''

अगर यह उक्ति सत्य है तो हर मानव को हे ईश्वर इतना विवेक प्रदान करिए कि वह अपने स्व को पहचान सके, अपने आत्म को पहचान सकें और परमपिता 'अर्थात् उस स्व को पहचान सकें जिसने उसकी रज़ा पूरी की है।

क्षमा करें वह ईश्वर कि मैं फिर मांगती हूँ,
क्या करूं प्रभु कि मैं एक इन्सान हूँ, ये जानती हूँ।

!! आमीन !!

सन्दर्भ ग्रंथ–

१ डॉ. सियाराम, नई सदी में भारत '' चुनौतियाँ एवं समाधान के उपाय'' वर्ष २०१२, ओमेगा पब्लिकेशन, नई दिल्ली।

२.रंगनाथनान्द स्वामी, उपनिषदों का संदेश (ईश, केन तथा कठ उपनिषद्), वर्ष २००५, रामकृष्ण मठ, नागपुर।

३.विवेकानन्द स्वामी, ध्यान तथा इसकी पद्धतियाँ (वर्ष २००४), रामकृष्ण मठ, नागपुर।

४.आत्मानन्द स्वामी, धर्म और जीवन, वर्ष २००४, विवेकानन्द विद्यापीठ रामकृष्ण परमहंस नगर, कोटा रायपुर।

५.दशोरा नन्दलाल, महर्षि वेदव्यास प्रणीत, ब्रम्हसूत्र–वेदान्त दर्शन, वर्ष २००१, रणधीर प्रकाशन हरिद्वार।

६.तुलसीदास गोस्वामी जी विरचित– श्री रामचरित् मानस, गीताप्रेस, गोरखपुर।

□□□

45

चिंतामुक्त व सुदृढ जिवनासाठी अष्टांग योगातील यम आणि नियमांचे महत्व

प्रा. दिनेश हरिभाऊ तांदळे
क्रीडा संचालक,
सौ. र. ना. देशमुख महाविद्यालय भडगांव, जि. जळगांव

****

सारांश:-

आधुनिक काळात मानवाने भौतिक साधनात भरपुर प्रगती केलेली आहे त्यामुळे मानव आत्मकेन्द्रित बनलेला आहे. मानवाच्या आत्मकेन्द्रित बनल्यामुळे तो स्वतःचे सुख-दुःख, भावना इतरांकडे व्यक्त सुध्दा करु शकत नाही. मानव स्वतः शिवाय दुसऱ्याचे अस्तित्व आपल्यापेक्षा वेग-वेगळे आहेत किंवा मोठे आहेत हे मानावयास सुध्दा तयार नाही त्यामुळेच मानव स्वतःचा आनंद सुध्दा हरऊन बसला आहे.

प्राचीन काळातील ऋषी-मुनींनी मानवास जे देणगी दिलेली आहे त्याचा जर अंगीकार मानवाने स्वतःच्या जिवनात केला तर त्यांचे जीवन आनंदी झाल्याशिवाय राहणार नाही. आनंदी जिवनासाठी मनुष्याने आष्टांग योगातील यमातील पाच अंग आणि नियमातील पाच अंग याचा अंगीकार केला तर स्वतःचे व समाजाचे जीवन आनंदी होते.

प्रस्तावना :-

भारत हा प्राचीन काळापासुन साधु संतांचा, योगी आणि ऋषी मुनींचा देश म्हणुन ओळखला जातो. साधुसंत व ऋषी-मुनींमुळे भारताला योगासारखी देणगी मिळालेली आहे. या योगाच्या माध्यमातुन मानव आपले शारीरिक आणि मानसिक आरोग्य चांगले राखु शकतो. परंतु मध्यंतरीच्या काळात योगा बद्दल अपप्रचार झाल्याने योगा फक्त साधु-सन्याशी, ऋषी-मुनी आणि वयस्कर व रोगी लोकांसाठीच आहे असा समज झाल्याने योगाकडे तरुण वर्ग आणि सामान्य नागरीक यापासुन दुरच राहिले. आधुनिक काळात चिंता व तनाव यांचा मनुष्य जिवनात झालेला शिरकाव झाल्याने मनुष्यांचे जिवन अनेक रोग, व्याधी आणि विकाराने ग्रस्त झालेले आहे. मनुष्याच्या जिवनात भौतीक

मध्यान्ह भोजन योजना

डॉ.बाळू श्रावण भालेराव

मध्यान्ह भोजन योजना

■ डॉ. बाळू श्रावण भालेराव

■ प्रथम आवृत्ती – २६,नोव्हेबर २०१८

© आधार पब्लिकेशन

■ प्रकाशक

आधार पब्लिकेशन, अमरावती.

हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळा समोर,

वि.म.वि.कॉलेज मागे, अमरावती

मो. ९५९५५६०२७८

email- aadharpublication@gmail.com

■ मुखपृष्ठ संकल्पना

विलास पवार

सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

■ अक्षरजुळवणी

सरिता ग्राफिक्स,

कठोरा रोड, अमरावती

■ मुद्रक

आधार पब्लिकेशन अमरावती

■ Price : 100/-

■ ISBN-978-93-86623-58-4

MDM

Aadhar Publication

New Hanuman Nagar, Infront of Pathyapustak Mandal, VMV Road, Amravati - 444604

Email - aadharpublication@gmail.com M - 9595560278

978-93-86623-58-4

Impact Factor – 6.261 Special Issue - 112 Feb. 2019 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal

Multidisciplinary International E-research Journal

आंतरविद्याशाखीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र

भारताच्या राजकीय व आर्थिक जडणघडणीत महिलांचा सहभाग

- अतिथी संपादक -
प्राचार्य डॉ. अरुण डी. येवले

- मुख्य संपादक -
डॉ. धनराज धनगर

For Details Visit To : www.researchjourney.net

S.R.N.D. Arts, Comm. & Science College BHADGAON

Scanned with OKEN Scanner

45. नंदुरबार जिल्ह्यातील महिला बचत गटाच्या माध्यमातून महिलांचे आर्थिक व व्यावसायिक जडण–घडण 125
- प्रा. शरद पंडित बैसाणे, प्रा.डॉ.श्रीमती विदया राजेंद्र पाटिल
46. संविधान सभेतील महिलांचा अभ्यास 128
- प्रा. अंबादास नरसिंगराव पाचंगे
47. पत्रकारीतेमध्ये महिलांचा योगदान (दीप्ती राऊत) 132
- श्री. पगारे महेंद्र बाळू
48. नोकरदार महिलांचा आर्थिक विकासातील सहभाग 134
- समाधान लोटन कुंभार, डॉ. जयश्री महाजन
49. संगीत क्षेत्रातील महिलांची जडण–घडण 137
- रायबोले अर्चना रामरतन
50. स्वातंत्र्योत्तर काळात समाजवादी महिला सभेव्दारा झालेले खानदेशातील स्त्रियांचे समाजपरिर्वतन 140
श्री. भूषण शांताराम वानखेडे, डॉ. सुनिल चंद्रकांत अमृतकर
51. स्वातंत्र्यपूर्व भारताच्या राजकीय जडण–घडणीत महिलांचा सहभाग 146
- मंजूश्री आप्पासाहेब जाधव, प्रा. डॉ. पंकजकुमार शंकर प्रेमसागर
52. सावित्रीबाई फुले सामाजिक, शैक्षणिक, महिला सबलीकरण व जागतिकीकरण स्त्री– शक्तीच्या प्रेरणास्त्रोत 148
- विद्या दगडू वाघमारे
53. जाहिरातीतील: स्त्री प्रतिमा 151
- सविता चंद्रकांत वाकडे
54. महिला सक्षमीकरणामध्ये कायदयाची भूमिका 153
- मनिषा धाकडे
55. बचत गटाच्या माध्यमातून आर्थिक, व्यावसायिक जडण–घडण..155
- उषा इंगळे
56. मराठा दलित, आदिवासी, भटक्या विमुक्त व ओबीसी महिलांची राजकीय,आर्थिक,प्रशासकीय सांस्कृतिक व साहित्यिक जडण–घडण 157
- सुरेखा शेषराव इंगळे
57. माहिती तंत्रज्ञान आणि स्त्रियांची जडणघडण 160
- आकांक्षा भूषण कांबळे
58. दलित चळवळ आणि स्त्रियांची जडणघडण.. 163
- वर्षा भूषण कांबळे
59. महात्मा गांधी रोजगार हमी योजनेतील महिलांचा सहभाग : विशेष संदर्भ लातूर जिल्हा 166
- प्रा. सुनिल काशिराम राठोड
60. वीरांगना झलकारीबाई की ऐतिहासिकता के परिप्रेक्ष्य में.. 170
- डॉ. विलास नागोराव कांबळे
61. दलित स्त्री जीवन की आर्थिक एवं सांस्कृतिक वास्तविकताएँ.. 174
- डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव
62. राष्ट्रीय आंदोलन मे महिलाओं की भूमिका.. 176
- प्रा.डॉ.आर.एम.साळुंके
63. भारतीय समाज में नारी 179
- प्रा. गौतम शिवदास निकम
64. हिंदी साहित्य में महिलाओं की जडण–घडण 181
- रजनी शरद इंगळे
65. Women's Participation in the Political and Economic Development of India..183
- Dr. Lodhi Kaniz Fatma Niyaz Ahmed
66. Sant Janabai's Literary Contribution..186
- Dr. Swarali Chandrakant Kulkarni
67. An Overview - Political Participation Of Women In Panchayati Raj System In India..189
- Dr. Salma Ab. Sattar

S.R.N.D. Arts, Comm. & Science BHADGAON

Scanned with OKEN Scanner

ISSN : 2348-7143 February 2019 RESEARCH JOURNEY Internationl Multidisciplinary E-Research Journal
Impact Factor (SJIF) - 6.261 | Special Issue 112 : भारताच्या राजकीय व आर्थिक जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग

स्वातंत्र्यपूर्व भारताच्या राजकीय जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग

मंजूश्री आप्पासाहेब जाधव
पीएच.डी. विद्यार्थीनी

प्रा. डॉ. पंकजकुमार शंकर प्रेमसागर
श्रीमती जी.जी.खडसे महाविद्यालय, मुक्ताईनगर
ता. मुक्ताईनगर, जि. जळगाव.

भारतात स्वातंत्र्यपूर्व काळात स्त्रीयांविषयी जागृती घडवून आणण्यासाठी आणि स्त्रीयांच्या जडणघडणीसाठी अनेक सुधारक महान व्यक्तींनी आपले आयुष्य पणाला लावलेले दिसून येते. भारतात आधुनिक काळात अनेक महान सुधारकांच्या अविरत प्रयत्नातून स्त्रियां अनेक प्रकारच्या जोखडातून मुक्त होणे, स्त्री जागृती होणे, स्त्रीयांविषयक समाजाच्या दृष्टीकोन होकारात्मक होणे असे घडून आलेले दिसून येते. मध्ययुगीन नकारात्मक जोखडातून मुक्त होण्यासाठी स्त्रीयांनीही अनेक प्रकारचे प्रयत्न केलेले आहेत. सुधारक आणि राष्ट्रीय स्वरुपाची विचारसरणी असलेली स्त्रियांची पिढी भारतात उदयास आलेली दिसून येते. यात अनंत स्त्रियांचा समावेश होतो. अनंत भारतीय स्त्रियांनी स्वातंत्र्यपूर्व काळात भारताच्या जडण-घडणीत आपले योगदान दिलेले आहे. म्हणून मी स्वातंत्र्यपूर्व भारताच्या राजकीय जडण-घडणीत महीलांचा सहभाग यावर संशोधनात्मक विचार मांडत आहे.

भारतात पूर्व वैदिक काळापर्यंत स्त्रीयांना मानाचे व आदराचे स्थान दिसून येते. उत्तर वैदिक काळापासून स्त्रीयांबाबतीत परिस्थिती बदलत गेलेली दिसून येत असली तरी पांडित्य स्त्रीया, स्त्रीयांची राज्ये, स्त्री राजकर्त्या, स्त्री प्रधान संस्कृती आढळून येते. अपाला, घोषा, गार्गी, मैत्रेयी इ. पांडीत्य स्त्रीयांचा उल्लेख दिसून येतो. सम्राट अशोक कालीन कलींगची स्त्री राज्यकर्ती, नंतर सातवाहन राज्यकर्त्यांचे आपल्या नावाअगोदर आईचे नाव असणे असेही दिसून येते. मध्ययुगीन भारतात सुलताना रझिया, राणी कर्णावती, चांदबीबी, राष्ट्रमाता जिजाऊ, महाराणी ताराबाई, राणी लक्ष्मीबाई अशा अनेक महान स्त्रीयांचा उल्लेख आहे. राष्ट्रीय दृष्टीकोनातून त्यांचे महान योगदान दिसून येते.

भारतात स्त्री जीवनाला अंधकारमय परिस्थितीतून बाहेर काढण्याचे कार्य आधुनीक काळात झालेले आहे. औद्योगिक क्रांती, साम्राज्यवाद, भारतात पाश्चिमात्यांच्या सत्ता, मिशनऱ्यांचे स्त्री विषयक कार्य, भारतातील समाजसुधारकांचे कार्य यासाठी महत्वाचे ठरलेले आहे. त्यातून स्त्रीयांची सामाजिक-राष्ट्रीय पिढी भारतात उदयास आली. या सुधारक स्त्रीयांच्या पिढीने भारताच्या जडणघडणीत मोठा सहभाग घेतलेला आहे. यासाठी योगदान दिलेल्या सर्वच स्त्रीयांचे कार्य महत्वपूर्ण आहे. यातील काही महान स्त्रीया खालील प्रमाणे आहेत.

पंडिता रमाबाई (१८५८-१९२२) -

महाराष्ट्रात पारितक्त्या व विधवांच्या सर्वांगीण उध्दारासाठी यांनी महान कार्य केलेले आहे. बाबू बिपीन बिहारीदास मेघावी यांच्याशी विवाह करुन आंतरजातीय विवाहाचा आदर्श समाजापुढे उभा केला. राष्ट्रीय जडणघडणीसाठी जातीय बंधनांना विरोध करुन, स्त्री-मुक्तीच्या दिशेने कृती केली. 'स्त्रियांच्या उध्दारासाठी पुणे येथे आर्य महिला समाजाची स्थापना केली.' बालविधवा व निराश्रीत तसेच अनाथ स्त्रियांसाठी शारदा सदनची मुंबई येथे स्थापना केली. केडगाव येथे मुक्तीसदन स्थापन केले. यातून स्त्रियांची राष्ट्रीय पिढी निर्माण होणेस मदत झालेली दिसून येते.

सावित्रीबाई फुले (१८३१-१८९७) -

स्त्री शिक्षणाचे भारतीय जनक असलेल्या सावित्रीबाई फुले सुप्रसिध्द व्यक्तीमत्व आहे. राष्ट्रीय जडणघडणीत शिक्षणाचे वरचे स्थान असते. स्त्री शिक्षण हे यापैकी एक परंतु अत्यंत महत्वाचे आहे. त्यांनी स्त्रि शिक्षणाचा विकास हेच आपले ध्येय बनविले. विधवा विवाह, अस्पृश्यता मिटविणे, स्त्री मुक्ती, दलित स्त्रियांना सुशिक्षित बनविणे इ. त्यांची ध्येये राष्ट्रीय जडणघडणीत महत्वपूर्ण ठरलेली दिसून येतात. त्या भारतातील पहिल्या बालिका विद्यालयाच्या पहिल्या मुख्यध्यापिका तसेच पहिल्या शेतकरी विद्यालयाच्या संस्थापक होत्या. 'मुख्याध्यापिका सावित्रीबाई फुले यांचा शाळेत जाता-येतांना छळ झाला.'असा उल्लेख येतो. त्यांनी शिक्षिकेचे काम विनावेतन केलेले दिसून येते.

शेख फातिमा (सावित्रीबाई फुलेंची सहयोगी)

यांना पहिली मुस्लीम महिला शिक्षिका म्हणून ओळखले जाते. 'म. फुले यांनी स्थापन केलेल्या शाळांमध्ये ज्यावेळी शिक्षक उपलब्ध होत नव्हते. त्याकाळात मुलींना शिकविण्यासठी फातिमा शेख यांनी शिक्षिका म्हणून कार्य केले. त्यांच्या प्रयत्नाने मुस्लीम मुली शाळेत जायला लागल्या होत्या.' म्हणून राष्ट्रीय जडणघडणीत यांचे कार्यही महत्वाचे आहे.

येसूबाई सावरकर (१८८५-१९१९)

'या बाबाराव सावरकरांच्या पत्नी होत्या. त्यांच्या योगदानाचे तीन पैलू होते. १. स्वदेशीचा प्रचार २. पोलिसांच्या धाडींना तोंड देणे. ३. आत्मनिष्ठ युवती संघ या स्त्रियांच्या गटातील चळवळीतील त्यांचे कार्य' स्त्रियांचे मेळावे व सभा भरवून स्वातंत्र्य चळवळीचा त्यांनी प्रसार केलेला आहे.

कस्तुरबा गांधी (१८६९-१९४४) -

या म. गांधीजींच्या पत्नी असून त्यांना विवाहानंतर गांधींनी लिहा वाचायला शिकविले. गांधीबरोबर शेवटपर्यंत कार्य करून त्यांनी जातीभेदाचा त्याग केला व त्या सर्व जाती धर्माच्या लोकांबरोबर आश्रमात राहिल्यात. भारतीय मजुरांच्या शोषण विरोधी चळवळीत त्यांना दक्षिण आफ्रिकेत तुरुंगवास झाला होता. भारतात शेतकऱ्यांच्या

Jr.No.41012
UGC Approved Referred Journal
MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

VIDYAWARTA ®

SPECIAL ISSUE January 2019

स्थानिक इतिहास लेखन

■ अतिथि संपादक ■

डॉ. इंद्रजित भाऊराव जाधव
प्राचार्य
बी.डी. काळे महाविद्यालय घोडेगाव (पुणे)

डॉ. नाथा रामभाऊ मोकाटे
इतिहास विभाग प्रमुख
बी.डी. काळे महाविद्यालय घोडेगाव (पुणे)

Scanned with OKEN Scanner

|| Index ||

01) A Marvelous Jyotirlinga...
Dr. B.K. Shep || 10

02) The Dabhol port Trades in 17th century
Dr. Meenakshi Tiwari || 12

03) Contribution of British Raj to the development of Thane district in ...
Dr. Dilip Shankarrao Telang || 16

04) Social and Cultural Contribution of Warkari Sect
Dr. Swarali Chandrakant Kulkarni || 18

05) THE ANTIQUITY OF PUNE
Dr. Padmakar P. Prabhune || 22

06) स्थानिक इतिहास लेखनाचे सामाजिक व राजकीय महत्त्व
प्रा.डॉ. एच. एन. जमाले || 25

07) कोटमदरा गावातील सामामिक, धार्मिक, आर्थिक, जीवन ...
महेश दामू कोकणे || 27

08) तरडे गावाचा सामाजिक व ऐतिहासिक आढावा
डॉ. अंबादास मंजुळकर || 30

09) स्वातंत्र्यसैनिक प्रेमाताई कंटक
डॉ. भूषण गोविंद फडतरे || 33

10) पाचोरा तालुक्यातील स्थापत्य आणि कला
मंजुश्री आप्पासाहेब जाधव || 36

11) स्थानिक इतिहास — पुणतांबा गाव
प्रा. सदाफळ एन. बी. || 40

https://sites.google.com/site/vidyawartajournal — http://www.vidyawarta.blogspot.com

Scanned with OKEN Scanner

केलेल्या कार्यामुळे प्रेमाताईंची राष्ट्राला ओळख झाली. कुटुंबाच्या, नातेवाईकांचा कोणताही विचार न करता केवळ राष्ट्रासाठी त्यांनी त्यागाची भावना धारण केल्याचे दिसून येते. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरही त्यांनी साधी राहणीमान ठेवून गांधीवादी विचारसरणीच्या आधारावरच विधायक कार्य करण्यावर भर दिला. त्यांना शंकरराव देव, आचार्य भगवत, आचार्य जावडेकर यांची मदत मिळाल्याचे दिसून येते.

संदर्भ आणि तळटिपा

१. डॉ. भूषण फडतरे, तळाकडून इतिहास, शोधांकन जर्नल्स, अ.नगर, Vol--3, Issue-1, Jan-2014, पृ. ४.
२. सेना महाजन, 'मला भावलेल्या प्रेमाबाई', पुणे, २००१, पृ. ३.
३. कित्ता, पृ. २७.
४. प्रेमा कंटक, सत्याग्रही महाराष्ट्र, पुणे, १९४०, पृ. ३४२.
५. श्री. मा. वि. साने(अनु.), महात्मा गांधी यांचे संकलित वाङ्मय, खंड ५९, मुंबई, १९८९, पृ. ४७५.
६. कित्ता, पृ. ३५.
७. सेना महाजन, श्रध्देय शंकरराव देव, पुणे, १९९७, पृ. ४८.
८. प्रेमा कंटक, पूर्वोक्त, पृ. ३९२.
९. डॉ. भूषण फडतरे, भारतीय स्वातंत्र्यलढा व स्त्रिया, समाज प्रबोधन पत्रिका त्रैमासिक, वर्ष ५०, कोल्हापूर, एप्रिल--जून २०१२. पृ. ७६.
१०. डॉ. भूषण गोविंद फडतरे, भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात पुणे जिल्ह्याचे योगदान (इ.स. १९२० ते १९४७), पुणे, २०१३, पृ. १३२.
११. कित्ता, पृ. १४०.
१२. कित्ता, पृ. १५४.
१३. सेना महाजन, पूर्वोक्त, पृ. ४९.
१४. डॉ. भूषण गोविंद फडतरे, स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक, पुणे, २०१५, पृ. १७२.

□□□

10

पाचोरा तालुक्यातील स्थापत्य आणि कला

मंजुश्री आण्णासाहेब जाधव
संशोधक
पीएच.डी. विद्यार्थीनी,
भडगांव, जि.जळगांव

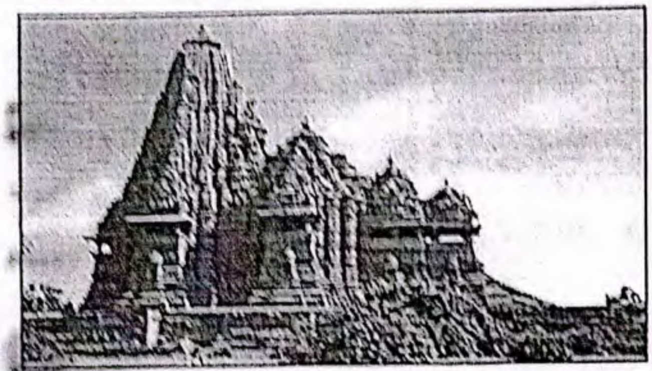

ऐतिहासिक स्थापत्य आणि कला हे इतिहास अभ्यासण्याचे व इतिहास समजून घेण्यासाठी एक अनमोल अस्सल साधन मानले जाते. या ऐतिहासीक अस्सल साधनातून धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतीक व राजकीय इतिहास समजतो. भारतात प्राचिन, मध्ययुगीन आणि आधुनिक काळातील स्थापत्य व कला मोठया प्रमाणात दिसून येतात. त्यांचा सर्वांगीण दृष्टीकोनातून अभ्यास होणे गरजेचे आहे. स्थानिकांना संबंधित स्थापत्य कला विषयी सविस्तर माहिती असल्याने चांगल्या प्रकारची माहिती उजेडात येईल. स्थानिकांना स्थानिक घडामोडींची ऐतिहासिक माहिती'असते. म्हणून स्थानिक इतिहासाची मांडणी स्थानिकाकडूनच व्हावी या अर्थाने स्थानिक इतिहासास मोठे महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. म्हणून मी 'स्थानिक इतिहास' या अंतर्गत पाचोरा तालुक्यातील स्थापत्य कला यावर माहिती सादर करीत आहे.

उत्तर महाराष्ट्रातील जळगाव जिल्ह्यातील पाचोरा हा एक तालुका आहे. 'पाचोरा तालुक्याचा

BHADGAON
Scanned with CamScanner

'RESEARCH JOURNEY' *International Multidisciplinary E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) – 6.261
Special Issue 76 : History of Khandesh
ISSN : 2348-7143
Dec. 2018

MULTIDISCIPLINARY ONE DAY NATIONAL LEVEL CONFERENCE

ON

HISTORY OF KHANDESH

18TH DECEMBER 2018

EDITORIAL BOARD
(only for this issue)

GUEST EDITOR
Dr. Vijay Y. Jadhav
Principal, Late. A. P. S. Wadile Arts College, Thalner.

EXECUTIVE EDITOR
Prof. Satish M. Borse
Dept. of History , Late. A. P. S. Wadile Arts College, Thalner.

CHIEF EDITOR
Mr. Dhanraj T. Dhangar
MGV'S Arts, Sci & Comm College, Yeola, Dist. Nashik.

VENUE

Annapurnadevi Vidya Prasarak Sanstha Sanchalit
Late. Annasaheb P. S. Wadile Arts College
Thalner, Tal. Shirpur, Dist. Dhule - 425 421.

S.R.N.D. Arts, Comm. & Science College, Bhadgaon
BHADGAON
Scanned with OKEN Scanner

'RESEARCH JOURNEY' *International Multidisciplinary E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) – 6.261
Special Issue 76 : History of Khandesh
ISSN : 2348-7143
Dec. 2018

१६	**खानदेशी कादंबरीतुन उलगडणारे समाजजीवनाचे प्रादेशिक रुप** प्रा. देवकर मनोज बबनराव	६०
१७	**खानदेशातील सांस्कृतिक आणि साहित्यिक परंपरांची ओळख : एक अभ्यास** प्रा. जवळेकर धनंजय	६२
१८	**खानदेशाची ऐतिहासिक आणि सामाजिक पार्श्वभुमी : एक आभ्यास** प्रा. रामभाऊ देवराव काशीद	६४
१९	**खानदेशातील कादंबरी आणि कादंबरीकारांची ओळख एक आभ्यास** प्रा. एस.आर. साळवे	६६
२०	**कृष्णा पाटिल यांच्या साहित्यातुन प्रदर्षित झालेले सामाजिक चित्रण : एक आभ्यास** प्रा.डॉ. शेख हुसेन इमाम	६८
२१	**खान्देशातील दलित चळवळ : ऐतिहासिक विश्लेषण** प्रा.डॉ. निशांत भिमरावजी शेंडे	७०
२२	**जळगांव येथील ऐतिहासिक साधने** प्रा.डॉ. जे.डी. गोपाळ	७३
२३	**खान्देशीय काव्यधारेचा परीसस्पर्श : कवयित्री बहिणाबाई चौधरी** प्रा. विजय डी. झुंजारराव	७६
२४	**भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनात खानदेशचा सहभाग** सुनिता बी. पाटील	८०
२५	**पेशवाईचा अस्त व खानदेशातील उध्वस्त आर्थिक जीवन** प्रा.डॉ. आर.एम. साळुंके	८३
२६	**खानदेशातील बेलदार समाज** डॉ. विवेकानंद लक्ष्मण चव्हाण	८५
२७	**खान्देशातील साहित्यिक** प्रा.डॉ. विजया पाटील	८८
२८	**शामकुंवर जगजीवन शेठयांचा भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदान** मंजुश्री अप्पासाहेब जाधव	९०
२९	**खानदेशातील कादंबरी आणि कादंबरीकाराचा : एक अभ्यास** डॉ. एन.डी. नाईक	९२
३०	**१९ व्या शतकातील खानदेशातील समाजजीवन एक दृष्टीक्षेप** डॉ. रावसाहेब भिमराव नेरकर	९४
३१	**खानदेशातील शिरपूरचे प्राचीन व मध्ययुगीन, ऐतिहासिक महत्त्व** प्रा. परदेशी भगवान ईश्वरलाल	९६
३२	**पश्चिम खानदेशातील ख्रिश्चन मिशनऱ्यांचे आरोग्य विषयक कार्याचा ऐतिहासिक अभ्यास** प्रा. विजय पुंडलिक साळुंखे	९९

Arts, Comm. & Science College, Bhadgaon BHADGAON
Scanned with OKEN Scanner

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261
Special Issue 76 : History of Khandesh
ISSN : 2348-7143
Dec. 2018

शामकुंवर जगजीवन शेठयांचा भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदान

मंजुश्री अप्पासाहेब जाधव
पीएच.डी. विदयार्थीनी,
भडगाव, जिल्हा – जळगाव.

भारतीय स्वातंत्र्य चळवळ ही वैभवशाली असलेली दिसुन येते.सन १८१८ मध्ये मराठा राज्य जिंकुन इग्रजांनी राबविलेल्या सत्तेविरोधात महाराष्ट्रात लहान लहान उठाव झालेले दिसतात.भारताला स्वातंत्र्य मिळेपर्यंत इंग्रजीसत्तेला कोणत्या ना कोणत्या मार्गाने विरोध करून स्वातंत्र्य प्राप्तीसाठी महाराष्ट्रीयनस्त्री, पुरुष, बालके अशा सर्वांनीच आपले योगदान दिलेले दिसुन येते.परंतु इतिहास लेखनातस्त्रीयांनी भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत मोठी योगदान दिलेले आहे यावर पुरुषांच्या योगदानात्मक महत्वा इतके महत्त्व दिलेले दिसुन येत नाही.इतिहासात या माध्यमातुनस्त्री घटकहा उपेक्षित दिसुन येतो.जळगाव जिल्हागॅझेटीअर मध्ये याचा उल्लेखअल्प आहे.सबाल्टर्न या दृष्टीकोनातुन भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास माडतांना यातीलस्त्रीयांचा सहभाग मांडणे अत्यंत गरजेचे वाटते.म्हणून मी स्त्रीवादी लेखन या दृष्टीकोनातु या शोधनिबंधातस्वा.सै.शामकुंवर जगजीवनशेठयांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान यावर विचार मांडत आहे.

अॅन्टीनिओ ग्राम्शी यांनी या अर्थाने सर्वसामान्याचा इतिहास लिहण्याची निकड कृतीमय रितीने व्यक्त केली. असेच विचार रणजीत गुहा यांनी सबाल्टर्न या संकल्पनेतुन सर्वसामान्य, बहुजन, उपेक्षित, वंचित यांचा इतिहास लिहला जाण्यातुन कृतीत आणला. महात्मा फुले – आंबेडकरवादी विचारसरणी याच अर्थाची दिसुन येते. १९७३ मधील , १९७७ मधील या अभ्यासांमध्येस्त्री कतृत्वाला उजाळा देण्यात आला. स्त्रिया आणि राष्ट्रवाद यांच्या परस्पर सबंधाविषयी भारतात जे स्त्रीवादी लेखन झालेतेतीन वर्गांमध्ये दिसुन येते.१ राष्ट्रीय चळवळीत स्त्रीयांचे योगदान, स्त्रीयांनीच इतिहास घडविला असे म्हणतस्त्रीयांच्या कर्तेपणाचा इतिहास, लिंगभाव या विश्लेषणात्मक कोटीक्रमातुन इतिहासाकडे स्त्रीवादी दृष्टीकोनातुन पाहणे असेहेतीन वर्ग दिसुन येतात. राष्ट्रीय चळवळीत विशेषत: भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत स्त्रीयांचे योगदानहे पहिल्या वर्गात मोडणारे लेखन मानले जाते.

मानवाची सर्वांगीन कहाणी म्हणजे इतिहास असे आपण मानतो.त्यातही घडणाऱ्या इतिहासातील जो लिहीला जातो त्यालाच आपण इतिहास म्हणतो.इतिहास लेखनहे परिपूर्ण आढळून येत नसुन, स्त्रीवादी इतिहास लेखन – यात इतिहासातस्त्री कतृत्वाविषयी जे वास्तव दडलेले आहेते शोधणे, तळाकडून इतिहास अशी मांडणी करणे अपेक्षित असते.स्त्री विषयक कोणताही इतिहासहातळाकडून इतिहास म्हणून संबोधता येईल.२ सबाल्टर्नचा अर्थ सैन्यातीलकॅप्टनच्या हाताखाली लढलेले दुय्यम सैनिक असा दिसुन येतो.तसेचसमाजातील वंचित समुहाचा इतिहास अभ्यासणाऱ्या नव्या इतिहास प्रवाहाचे सबाल्टर्न असे नामकरण केले गेले.३ असे दिसते.प्रमुख राष्ट्रीय नेत्यांच्या आज्ञेखालीजळगाव जिल्हयातस्वा.सै.शामकुंवर जगजीवनशेठयांचेभारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान याअर्थाने महत्वपूर्ण दिसुन येते.

विषयाची निवड:– महाराष्ट्रातीलस्त्रियांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत मोठे योगदान दिसून येते. स्त्रीयांचे समाजात दुय्यम स्थान पहावयास मिळते. स्वातंत्र्य चळवळीत फक्त पुरुषांचाच सहभाग आहे अशा आभास निर्माण केला जातो. असंख्य महानसुधारकांनीस्त्रीयांचा उध्दार करण्यासाठी कृतीमय जीवन झीजवले असतांनाही, स्त्रीयांना पुरुषांच्या बरोबरीने आणण्याचा व समता प्रस्थापीत करण्याचा प्रयत्न केलेला असतांनाहीस्त्रीयांचासमाजातील दुय्यम दर्जा नष्ट झालेला दिसून येत नाही.स्त्री कर्तृत्वाला उजाळा दिला पाहिजे.त्या निमित्ताने या विषयाची शोधनिबंधासाठी निवड केलेली आहे.

शोधनिबंध विषयाचे महत्व:–स्त्रियांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत मोठे योगदान दिसून येते. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीला विशेष महत्व असल्यानेतीचा सर्वांगीण दृष्टीने वस्तुनीष्ठपणे अभ्यास होण्यासाठी या विषयाचे मोठे महत्व आहे. समाजाला स्त्रीयांना विविध क्षेत्रात स्वातंत्र्य व समान हक्क देण्याची गरज पटेल. स्त्रीयांना समान स्वातंत्र्य, त्यातून समाजाचा विकास व आपोआपच राष्ट्राचा विकास साध्य होईल.

उद्दीष्टे:–

१. महाराष्ट्रातीलस्त्रीयांचे भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदानाचा अभ्यास करण्याचा दृष्टीकोण निर्माण करणे
२. स्त्रीयांचे सबलीकरण हेसमाजहीत व देशहीतासाठी गरजेचे आहेहे पटवून देणे.
३. स्वा. सै. शामकुंवर जगजीवनशेठयांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदानअभ्यासणे.

गृहीतके:–

१. भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातस्वा. सै. शामकुंवर जगजीवनशेठयांचा सहभाग होता.
२. स्त्रीयांचे सबलीकरण झालेतर समाजात स्थीरता येऊन राष्ट्रहीत साध्य होईल.

विषय विवेचन:– स्वा. सै.शामकुंवर जगजीवनशेठया पाचोराचे रहीवाशी आहेत. आधुनिक जगाच्या इतिहासात भारतीय स्वातंत्र्य

Scanned with OKEN Scanner